



**PSOR**

Polskie Stowarzyszenie  
Ochrony Roślin

# Kodeks dobrej współpracy rolników i pszczelarzy

na rzecz owadów  
zapylających



# Pomagamy  
Pszczółom  
BezLipy





## POMAGAMY PSZCZOŁOM BEZ LIPY

W 2019 roku Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin zainicjowało akcję *Pomagamy pszczołom bez lipy*. Głównym celem akcji jest edukacja całego społeczeństwa na temat owadów zapylających i ich znaczenia w ekosystemach naturalnych i rolniczych oraz zachęcanie do tworzenia przestrzeni przyjaznych dla zapylaczy. Ważnym aspektem akcji jest także zwiększenie świadomości społeczeństwa, w tym rolników, działkowców oraz pszczelarzy, w zakresie prawidłowego, bezpiecznego dla pszczoł i innych owadów zapylających stosowania środków ochrony roślin.

Tempo globalnych zmian w przyrodzie w ciągu ostatnich 50 lat jest największe w historii ludzkości. Dlatego tak ważne jest, abyśmy w mądry sposób dbali o różnorodność biologiczną, w tym owady zapylające. Co roku angażujemy więc pszczelarzy, rolników oraz opinię publiczną w pomaganie zapylaczom bez lipy. W ramach akcji stworzyliśmy wiele materiałów edukacyjnych, m.in. *Kodeks dobrej współpracy rolników i pszczelarzy na rzecz owadów zapylających*, który pokazuje najlepsze praktyki, ułatwia zrozumienie specyfiki pracy każdej ze stron i zachęca do podjęcia partnerskiej współpracy.

Zeskanuj kod i zobacz więcej o akcji Pomagamy pszczołom bez lipy



### Patroni akcji



Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi



Krajowe Zrzeszenie Producentów Rzepaku i Roślin Białkowych



Polski Związek Pszczelarski

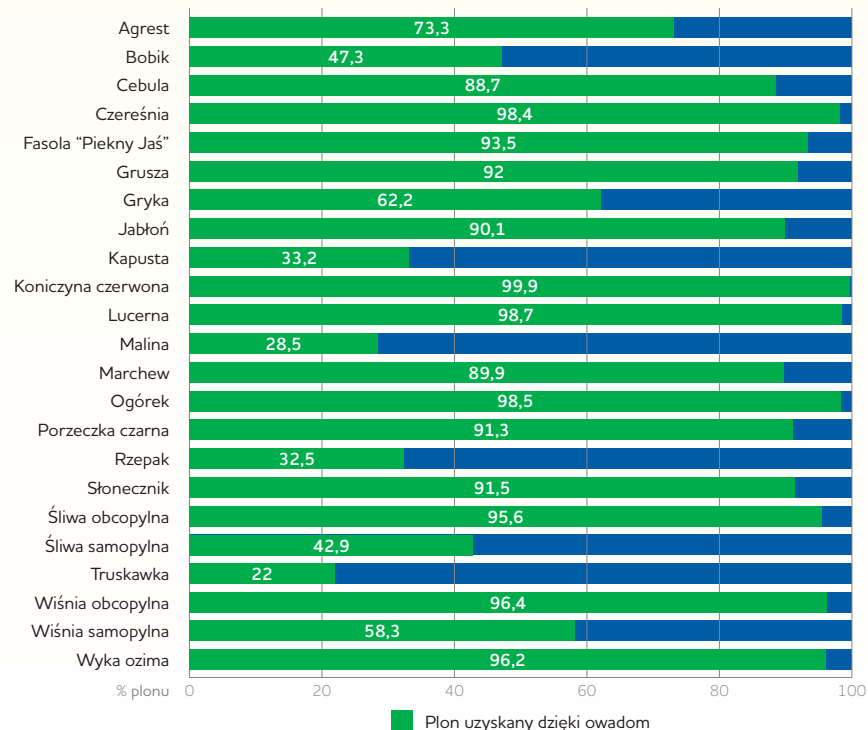


## O OWADACH SŁÓW KILKA

Pszczoły, muchówki, motyle oraz inne owady odżywiające się nektarem i pyłkiem roślin, pełnią jedną z najważniejszych funkcji w świecie roślin i zwierząt – zapylają rośliny. Ich funkcjonowanie w przyrodzie nie tylko dostarcza pokarmu zwierzętom, ale także zapewnia stabilność ekosystemów, a w rolnictwie i ogrodnictwie, wpływa na wzrost wielkości i jakości plonów.

**Owady zapylające to przede wszystkim przedstawiciele różnych gatunków pszczoł, których na świecie jest około 25 000. W Polsce do tej pory stwierdzono występowanie około 500 gatunków pszczoł, z czego większość**

### Wpływ pszczoł na plonowanie roślin<sup>1</sup>





to pszczoły samotnice. W tej grupie znajdziemy nie tylko pszczołę miodną, ale też murarkę ogrodową, różne gatunki trzmieli, pszczolinek czy lepiarek. Do ważnych zapylaczy należą także inne grupy owadów, takie jak motyle, bzygi i inne muchówki oraz chrząszcze.

**Okolo 78% wszystkich gatunków roślin na świecie jest owadopylna,** a plon wielu gatunków uprawnych jest niemal całkowicie zależny od zapylenia przez pszczoły. W Polsce najważniejszym hodowanym zapylaczem roślin jest pszczoła miodna, która zapyla 15 gatunków drzew owocowych i krzewów, około 60 gatunków roślin warzywnych oraz 50 gatunków polowych roślin uprawnych. **Pszczoła miodna pracująca na danej uprawie to gwarancja wyższego plonu np. rzepaku (do 30%), jabłoni (do 90%), agrestu (do 70%) lub truskawki (do 20%).<sup>2</sup>**

Obecność owadopylnych upraw w pobliżu pasieki to także korzyść dla pszczelarza. Gwarantują one dogodne warunki do zbierania przez pszczoły wysokowartościowego nektaru i pyłku, a to pozwala na wzrost produkcji miodu i innych produktów pszczelich.

Owady zapylające, w tym pszczoła miodna, są ważnym elementem krajobrazu rolniczego, a ich różnorodność biologiczna wpływa stabilizująco na agroekosystem. Pszczoły padają ofiarą wielu niekorzystnych zjawisk, np. ze strony licznych patogenów, utraty siedlisk oraz niedochowania prawidłowych praktyk rolniczych i pszczelarskich. **Dobrostan zapylaczy jest więc wspólnym celem nas wszystkich, a szczególną rolę w jego realizacji pełnią pszczelarze i rolnicy.** To ich współpraca jest kluczem do realizowania odpowiedzialnego, zrównoważonego rolnictwa.

Ograniczone zasoby Ziemi oraz rosnące zapotrzebowanie na żywność to kolejne wyzwania, którym musi sprostać nowoczesne rolnictwo. Stosując zasady dobrej praktyki w ochronie roślin, każdy rolnik skutecznie zbliża się do zrównoważonej produkcji żywności w swoim gospodarstwie oraz ochrony bioróżnorodności.



## JAK WSPÓŁPRACOWAĆ DLA DOBRA OWADÓW ZAPYLAJĄCYCH?

### PSZCZELARZU

1. Współpracę z rolnikiem rozpocznij od uzyskania zgody dla ulokowania pasieki w odpowiedniej bliskości do miejsca uprawy będącej pożytkiem dla pszczół.
2. Przed decyzją o postawieniu pasieki sprawdź obecność innych pasiek w okolicy i upewnij się, czy postawienie kolejnej nie doprowadzi do przepszczelenia (czyli do zbyt dużej liczby rodzin pszczelich na danym terenie obliczane jako liczba rodzin / 1km<sup>2</sup>)<sup>3,4</sup>. Zbyt duże zagęszczenie hodowlanych pszczół miodnych jest niekorzystne zarówno dla nich, jak i dla innych owadów zapylających.
3. Ponieważ pszczelarz odpowiada za szkody wyrządzone przez pszczoły pamiętaj, by ule z pszczołami były ustawione:
  - co najmniej 10 m od drogi publicznej, budynków mieszkalnych, gospodarczych i inwentarskich, podwórza lub ogrodu;
  - co najmniej 50 m od autostrad oraz dróg szybkiego ruchu;
  - 3-10 m od wskazanego pola uprawnego.W razie konieczności zastosuj przeszkodę o wysokości co najmniej 3 m.
4. Przemieszczając ule poza teren własnego powiatu poinformuj o tym właściwych powiatowych lekarzy weterynarii.
5. Pszczelarzu wędrowny, umieść swoje dane kontaktowe na ulach.
6. Stosuj zasady dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie.<sup>5</sup>



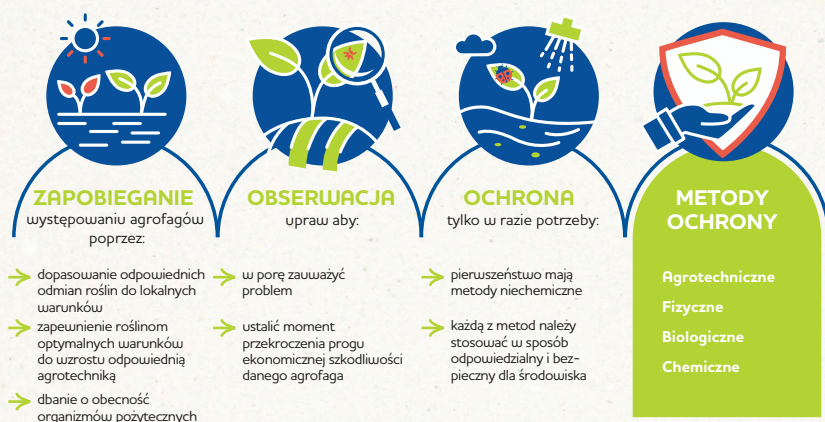


## JAK WSPÓŁPRACOWAĆ DLA DOBRA OWADÓW ZAPYLAJĄCYCH?

### ROLNIKU

1. Współpracę z pszczelarzem rozpocznij od wskazania miejsca dla pasieki w odpowiedniej odległości od uprawy. Dbaj o właściwe napszczenie.
2. Przygotuj odpowiednie drogi zapewniające bezpieczne przewiezienie uli.
3. Środki ochrony roślin, nawozy, biostymulatory i inne produkty stosuj zgodnie z prawem, zasadami integrowanej ochrony roślin i zgodnie z przepisami ich stosowania znajdującymi się na etykiecie produktu.
4. Poinformuj z odpowiednim wyprzedzeniem sąsiada pszczelarza o terminie przeprowadzanych zabiegów ochrony roślin.
5. W porozumieniu z pszczelarzem, jeśli jest taka potrzeba, pomóż w uzupełnianiu wody dla pszczoł.

## ZASADY INTEGROWANEJ OCHRONY ROŚLIN



**Integrowana ochrona roślin jest elementem zrównoważonego rolnictwa.** Polega ona na stosowaniu wszystkich dostępnych metod ochrony roślin, w tym także na odpowiedzialnym i ekonomicznie uzasadnionym wykorzystywaniu środków ochrony roślin w dawkach i terminach optymalnych dla efektywnego zwalczania organizmów szkodliwych.

Środki ochrony roślin służą do zwalczania agrofagów: szkodników, chorób i chwastów. Każdy środek ochrony roślin jest sprawdzany pod kątem wpływu na środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza na ludzi oraz zwierzęta. Na podstawie uzyskanych wyników badań określa się, w jaki sposób należy go stosować: w jakiej dawce, o jakiej porze, w jakich warunkach atmosferycznych, z jakim okresem karencji i prewencji. Wszystkie informacje dotyczące bezpiecznego stosowania znajdują się w etykiecie-instrukcji środka ochrony roślin.

## JAK UNIKNĄĆ ZATRUCIA PSZCZOŁ:

1. Zabiegi ochrony roślin wykonuj tylko w przypadkach przekroczenia przez organizmy szkodliwe progów ekonomicznej szkodliwości i o ile to możliwe ograniczaj zabiegi do pasów brzeżnych lub miejsc wystąpienia organizmów szkodliwych.
2. Stosuj tylko oryginalne środki ochrony roślin.
3. Bezwzględnie przestrzegaj przepisów prawa i zapisów w etykiecie-instrukcji środka ochrony roślin. Znajdziesz tam m.in. informacje na temat dawek i okresu prewencji (prewencja dotyczy także pszczoł!).
4. Z rozważą stosuj środki ochrony roślin na rośliny kwitnące lub te, na których występuje spadź. Dotyczy to również kwitnących chwastów. W razie konieczności zabiegi wykonuj po zachodzie słońca, preparatami o krótkim okresie prewencji.
5. Nie stosuj środków ochrony roślin w czasie oblotu pszczoł. Zabiegi wykonuj po zakończeniu oblotu uprawy przez pszczoły. W wymagających tego okolicznościach termin planowanych oprysków uzgodnij z okolicznymi pszczelarzami.





6. Podczas zabiegu zachowuj odległości co najmniej:
  - 20 m od pasiek,
  - 3 m od zbiorników i cieków wodnych oraz terenów nieużytkowanych rolniczo – w przypadku opryskiwaczy sadowniczych,
  - 1 m od zbiorników i cieków wodnych oraz terenów nieużytkowanych rolniczo – w przypadku opryskiwaczy polowych.
7. Zapobiegaj znoszeniu cieczy roboczej, szczególnie na sąsiednie, kwitnące uprawy, a także inne miejsca, gdzie zapylacze mogą mieć pożytek. Nie wykonuj zabiegów przy zbyt silnym wietrze (powyżej 4m/s).
8. Nie zanieczyszczaj środkami ochrony roślin wód, takich jak: rowy melioracyjne, zbiorniki śródpolne i inne. Miejsca te mogą być źródłem wody dla pszczoł i innych zapylaczy.
9. Pamiętaj o cyklicznym odnawianiu szkoleń z zakresu stosowania środków ochrony roślin, np. w lokalnym Ośrodku Doradztwa Rolniczego.
10. Pogłębiaj swoją wiedzę na temat bezpiecznego stosowania środków ochrony roślin – bierz udział w targach i konferencjach, przejdź bezpłatne szkolenie na platformie Akademii PSOR.



## KOMPLEKSOWA POMOC BEZ LIPY!

Pszczoła miodna to nie jedyny owad zapylający, o którego dobrostan powinniśmy dbać. Poszczególne gatunki pszczoł mają różne wymagania pokarmowe, czasem są wąsko wyspecjalizowane w zbieraniu pokarmu z konkretnych roślin i mają cechy pozwalające im lepiej zapylać dany gatunek niż pszczoła miodna. Dlatego niezależnie od obecności pasiek, warto dbać o obecność dzikich zapylaczy w pobliżu upraw.

Można to zrobić w kilku prostych krokach:

### KROK 1

**Twórz wielogatunkowe pasy kwietne sadząc i siejąc rośliny nektarowe i pyłkodajne.** Będą one bazą pokarmową dla dzikich zapylaczy, ponieważ krótko kwitnące uprawy szybko przestaną dostarczać pożytek. Pamiętaj, że dzikie pszczoły mają nieduży zasięg lotu, dlatego lepiej funkcjonują w bardziej zróżnicowanym krajobrazie, gdzie uprawy są gęsto poprzedzielane pasami kwietnymi, miedzami i zadrzewieniami śródpolnymi.

**Jakie rośliny wybrać?** Zróżnicowane pod względem terminu kwitnienia i należące do różnych rodzin botanicznych. Przed wyborem rośliny zwróć uwagę na warunki jakimi dysponujesz oraz dobierz rośliny pod kątem odpowiedniego rodzaju gleby. Dla przykładu poniżej podajemy listę gatunków roślin miododajnych, które można wysiewać, by otrzymać dopłaty z ARiMR.

### ROŚLINY MIODODAJNE TYPOWO UPRAWNE

- facelia błękitna (*Phacelia tanacetifolia* Benth.)
- gorczyca jasna (*Sinapis alba* L.)
- gryka zwyczajna (*Fagopyrum esculentum* Moench)
- komonica zwyczajna (*Lotus corniculatus* L.)
- koniczyny (*Trifolium* spp.) z wyłączeniem koniczyny odstającej (*Trifolium patens* Schreb.)



## ROŚLINY MIODODAJNE TYPOWO UPRAWNE

- lucerny (*Medicago* spp.)
- nostrzyk biały (*Melilotus albus* Med.)
- rzodkiew oleista (*Raphanus sativus* var. *oleiformis* Pers.)
- słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus* L.)
- sparceta piaskowa (*Onobrychis arenaria* (Kit.) DC.)
- sparceta siewna (*Onobrychis viciifolia* Scop.)
- wyka kosmata (*Vicia villosa* Roth.)

## POZOSTAŁE (NIEUPRAWNE) ROŚLINY MIODODAJNE

- astry (*Aster* spp.) z wyłączeniem astra nowobelgijskiego (*Aster novibelgii* L.) i astra wierzbolistnego (*Aster xsalignus* Willd.)
- bodziszy (*Geranium* spp.)
- chabry (*Centaurea* spp.)
- czarnuszki (*Nigella* spp.)
- cząber ogrodowy (*Satureja hortensis* L.)
- czyściec prosty (*Stachys recta* L.)
- driakwie (*Scabiosa* spp.)
- dzielnia jesienny (*Helenium autumnale* L.)
- farbownik lekarski (*Anchusa officinalis* L.)
- kłosowce (*Agastache* spp.)
- kocimiętka (*Nepeta* spp.)
- kolendra siewna (*Coriandrum sativum* L.)
- kosmos pierzastolistny (*Cosmos bipinnatus* Cav.)
- krwawnica pospolita (*Lythrum salicaria* L.)
- lebiódka pospolita (*Origanum vulgare* L.)
- lubczyk ogrodowy (*Levisticum officinale* Koch)
- łyszczec wiechowaty (*Gypsophila paniculata* Fisch.)

## POZOSTAŁE (NIEUPRAWNE) ROŚLINY MIODODAJNE cd.

- macierzanka piaskowa (*Thymus serpyllum* L. em. Fr.)
- marzymięta grzebieniasta (orzężona) (*Elsholtzia ciliata* (Thunb.) Hyl.)
- mierzница czarna (*Ballota nigra* L.)
- mięty (*Mentha* spp.)
- mikołajek płaskolistny (*Eryngium planum* L.)
- ogórecznik lekarski (*Borago officinalis* L.) Gaertn.)
- ostropest plamisty (*Silybum marianum* (L.) Gaertn.)
- ożanka nierównoząbkowa (*Teucrium scorodonia* L.)
- przegorzany (*Echinops* spp.)
- pszczelnik mołdawski (*Dracocephalum moldavicum* L.)
- rezedy (*Reseda* spp.)
- rukiew siewna (*Eruca sativa* DC.)
- serdecznik pospolity (*Leonurus cardiaca* L.)
- stulisz sztywny (*Sisymbrium strictissimum* L.)
- szalwie (*Salvia* spp.) z wyłączeniem szalwi błyszczącej (*S. splendens* Sello)
- szanta zwyczajna (*Marrubium vulgare* L.)
- szczecie (*Dipsacus* spp.)
- ślaz zygmarek (*Malva alcea* L.)
- ślazówka turyngska (*Lavatera thuringiaca* L.)
- świerzbica polna (*Knautia arvensis* (L.) Coult.)
- trędownik bulwiasty (*Scrophularia nodosa* L.)
- werbena krzaczasta (*Verbena hastata* L.)
- wielosił błękitny (*Polemonium coeruleum* L.)
- wierzbownica kosmata (*Epilobium hirsutum* L.)
- wierzbówka kiprzyca (*Chamaenerion angustifolium* (L.) Scop.)
- żeleźniak pospolity (*Phlomis tuberosa* L.)
- żmijowiec grecki (*Echium creticum* S.S.)
- żywokost lekarski (*Symphytum officinale* L.)







## RODZIME ROŚLINY NEKTARO- I PYŁKODAJNE <sup>6,7</sup>

Z myślą o dzikich zapylaczach preferuj nasadzenia z gatunków rodzimych, takich jak:

- chaber nadreński (*Centaurea stoebe* L.)
- ciemiernik czerwony (*Helleborus purpurascens* Waldst. & Kit.)
- dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum* L.)
- dzwonek rozpięchły (*Campanula patula* L.)
- firletka poszarpana (*Potentilla neumanniana* Rchb.)
- głóg dwuszyjkowy (*Crataegus laevigata* (Poir.) DC.)
- jarzab pospolity (*Sorbus acuparia* L.)
- jeżyna fałdowana (*Rubus hirtus* aggr. Waldst. & Kit.)
- komonica zwyczajna (*Lotus corniculatus* L.)
- koniczyna biała (*Trifolium repens* L.)
- leszczyna pospolita (*Corylus avellana* L.)
- lipa szerokolistna (*Tilia platyphyllos* L.)
- pięciornik wiosenny (*Potentilla neumanniana*)
- szakłak pospolity (*Rhamnus cathartica* L.)
- wierzba wawrzynkowa (*Salix daphnoides* Vill.)
- żmijowiec zwyczajny (*Echium vulgare* L.)



## KROK 2

Gdy już zapewnisz owadom źródło pożywienia, **stwórz elementy zielonej infrastruktury**, w których owady pożyteczne znajdą schronienie. Mogą to być:

- hotele dla owadów – ważne, aby były one wykonane z naturalnych materiałów i zabezpieczone przed ptakami i gryzoniami;
- kawałki martwego drewna (grube konary, kawałki pnia) pozostawione do naturalnego rozkładu;
- „sandaria” – miejsca z odsłoniętą ziemią, gdzie mogą gniazdować ziemne gatunki pszczoł (większość gatunków pszczoł gniazduje pod ziemią);
- fragmenty roślinności łąkowej pozostawione bez koszenia przez sezon lub dwa (w pędach suchych traw mogą gniazdować pszczoły samotne, a na ziemi w kępach trawy – niektóre gatunki trzmieli).

## KROK 3

**Zadbaj, aby twój ogród również był atrakcyjny dla zapylaczy.** Sadź i siej rośliny należące do różnych rodzin i kwitnące w różnych terminach, a zakątki ogrodu zostaw dzikiej przyrodzie.

## KROK 4

Inspiruj innych i zaangażuj w akcję swoich znajomych i sąsiadów. Wyrwij plakat ze środka Kodeksu i powieś go np. na tablicy ogłoszeń.

## KROK 5

**Zaangażuj najmłodszych z rodziny.** Naucz dzieci trochę o znaczeniu bioróżnorodności w przyrodzie i o znaczeniu zapylaczy. Skorzystaj z naszych darmowych materiałów na stronie **psor.pl**.

## KROK 6

Już o tym pisaliśmy, ale powtórzmy jeszcze raz: **stosując środki ochrony działaj odpowiedzialnie.** Kupuj tylko oryginalne produkty i stosuj je zgodnie z zasadami integrowanej ochrony roślin oraz etykietą-instrukcją. Opryski wykonuj po oblocie pszczoł i nie dopuszczaj do znoszenia oprysku poza obszar uprawy.





## POLSKIE STOWARZYSZENIE OCHRONY ROŚLIN

Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin (PSOR) skupia producentów i importerów środków ochrony roślin. Od ponad 20 lat zajmuje się edukacją na temat bezpiecznego stosowania środków ochrony roślin i ich znaczenia w produkcji żywności. Prowadzi kampanie edukacyjne, w których pokazuje rolnikom: jak ustrzec się przed podróbkami (**Podejmuj mądre decyzje**); jak podczas pracy z produktem dbać o swoje bezpieczeństwo (**Nie tylko plony potrzebują ochrony**), chronić środowisko przed skażeniem środkami ochrony roślin (**Czyste Wody i TOPPS**). Ponadto od 2004 roku jest właścicielem **Systemu Zbiórki Opakowań PSOR**, w ramach którego opakowania po środkach ochrony roślin są zbierane i powtórnie przetwarzane. Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin działa kompleksowo na rzecz promocji odpowiedzialnego i nowoczesnego rolnictwa w Polsce. Do takiej postawy zachęcamy producentów zaopatrujących rolnictwo, a także gospodarstwa, odbiorców i przetwórców płodów rolnych, sieci handlowe i konsumentów.

Działając „**Po stronie roślin**” pokazujemy skąd bierze się jedzenie na naszych stołach i jaką rolę w tym procesie odgrywa rolnik, jego praca oraz narzędzia, które wykorzystuje. Wspieramy również bioróżnorodność oraz pokazujemy, jak mądrze pomagać owadom zapylającym w ramach akcji Pomagamy pszczołom bez lipy.

Ważnym elementem działań PSOR jest szerzenie dobrych praktyk poprzez edukację i szkolenia prowadzone dla rolników oraz doradców rolnych. Dlatego trzy lata temu powstała edukacyjna platforma online dla profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin Akademia PSOR, na której zebrano niezbędną wiedzę w formie materiałów wideo, poradników, ulotek i broszur.

Więcej informacji na: **psor.pl**.



### Bibliografia:

1. Biliński M., 2013: *Biologia, znaczenie i chów trzmieli*, Oddział Pszczelnictwa IO w Puławach.
2. Pruszyński, G., Skubida, P., 2012: *Dobra praktyka ochrony roślin*. Ochrona zapylaczy podczas stosowania środków ochrony roślin. Ekspertyza opracowana na zamówienia Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
3. Semkiw P., 2023 „Stan pszczelarstwa w Polsce w 2023 roku.”
4. Wilde J. Prabucki J. , 2008 „Hodowla pszczół.”
5. Pałach S. R., 2005: *Kodeks dobrej praktyki produkcyjnej w pszczelarstwie*, Polski Związek Pszczelarski.
6. Kołtowski Z., Jemioła R., Kołtowska E., 2020: *Kolekcja Roślin Miododajnych*, Instytut Ogrodnictwa, Zakład Pszczelnictwa w Puławach.
7. Janicka M., 2020: *Miododajne żywopłoty i zarośla na miejsca jałowe i piaszczyste*, Pasieka.

Warszawa, Luty 2025

© Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin







**PSOR**

Polskie Stowarzyszenie  
Ochrony Roślin

